

امنیت حقوق مالکیت، قوانین و مقررات و رشد اقتصادی

دکتر مجید صامتی*، روح اله شهنازی** و زهرا دهقان شبانی***

تاریخ دریافت: ۸۷/۷/۱۴ تاریخ پذیرش: ۸۹/۴/۱۵

امنیت حقوق مالکیت و قوانین و مقررات اقتصادی از جمله زیرساخت‌های اصلی رشد و توسعه اقتصادی هستند. این عوامل از طریق کاهش هزینه مبادله و در نتیجه، افزایش مبادلات و فعالیت‌های اقتصادی اثر قابل توجهی بر رشد اقتصادی دارند. هدف این پژوهش، بررسی تأثیر ساختار قضایی و امنیت حقوق مالکیت و قوانین و مقررات بخش اعتبارات، بازار کار و کسب و کار بر رشد اقتصادی است. در این پژوهش، ابتدا با استفاده از یک مدل اقتصادسنجی اثر قوانین و مقررات و سایر متغیرهای مستقل را از ذخیره سرمایه حذف و خالص اثرات ذخیره سرمایه را محاسبه کرده‌ایم. سپس، با استفاده از دو مدل که در مدل اول اثر کلی قوانین و مقررات دیده شده و در مدل دوم اثر قوانین و مقررات به تفکیک سه جزء، تأثیر حقوق مالکیت و قوانین و مقررات بر رشد اقتصادی در ۸۰ کشور را در سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۰۵ بررسی کرده‌ایم. بر اساس نتایج مدل اول، تمامی متغیرهای مستقل مورد آزمون شامل نیروی کار، سرمایه انسانی، حقوق مالکیت و قوانین و مقررات اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارند. همچنین، باقیمانده مدل سرمایه به عنوان اثر خالص ذخیره سرمایه تأثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارد. مطابق نتایج مدل دوم، علاوه بر معناداری متغیرهای بیان شده در مدل اول، قوانین و مقررات مربوط به بخش اعتبارات و بازار کار نیز اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارند.

واژه‌های کلیدی: حقوق مالکیت، مقررات بخش اعتبارات، مقررات بازار کار، مقررات کسب و

کار، رشد اقتصادی، داده‌های تابلویی.

طبقه‌بندی JEL: C33, G18, G28, K2, O34, O43, P14.

* دانشیار گروه اقتصاد دانشگاه اصفهان

** دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه اصفهان

*** دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه اصفهان

۱. مقدمه

امنیت حقوق مالکیت به این معنا است که تا چه حد، از شهروندان، دارایی آنها، نتایج کارها و ابتکارات آنها محافظت می‌شود. حمایت قوی و مؤثر از حقوق مالکیت، زیرساخت اساسی سرمایه‌گذاری به‌ویژه سرمایه‌گذاری در تحقیقات و فن‌آوری است. بعضی از آثار وجود امنیت حقوق مالکیت عبارتند از: ایجاد محیط پاداش‌دهنده به نوآوری و در نتیجه، افزایش انگیزه نوآوری، تشویق کشف روش‌هایی با هزینه کمتر برای تولید و توزیع فرآورده‌های موجود، دعوت به عرضه محصولات، دانش فنی و خدمات جدید، تشویق انتقال دانش فنی، افزایش انگیزه کارآفرینی، بهبود کیفیت نیروی کار و افزایش سرمایه‌گذاری جدید، که نتیجه طبیعی هر یک از موارد بالا افزایش رشد اقتصادی است.

از سوی دیگر، وجود قوانین و مقررات اضافی ورود به بازارها را محدود می‌کنند و از آزادی شرکت اشخاص در مبادلات داوطلبانه جلوگیری می‌نمایند. در صورت بالا بودن هزینه‌های تولید و همچنین هزینه‌های خارج کردن کالا از کشور، احتمال اینکه شرکت‌ها وارد بازار شوند، بسیار کم است.^۱ اصل "ورود آزاد" در یک اقتصاد بازاری برای رسیدن به اختصاص کارآمد منابع، بسیار مهم بوده و ضوابط، قوانین و مقررات اعتبارات، بازار کار و کسب و کار جدید از این جهت معیاری برای رقابت هستند. بنابراین، قوانین و مقررات اضافه با محدود کردن بازار و مبادلات باعث کاهش رشد اقتصادی می‌شوند.

با توجه به مبحث بیان‌شده در بالا، هدف از این پژوهش، بررسی تأثیر ساختار قضایی و امنیت حقوق مالکیت و قوانین و مقررات بخش اعتبارات، بازار کار و کسب و کار بر رشد اقتصادی است. از این رو در ادامه ابتدا اثر ساختار قضایی و امنیت حقوق مالکیت و تأثیر قوانین و مقررات بر رشد اقتصادی را بررسی می‌کنیم. سپس، مطالعات انجام‌شده در این زمینه را بررسی و تصریح و برآورد مدل پژوهش را ارائه می‌کنیم. در نهایت نیز جمع‌بندی و پیشنهادهای پژوهش را ارائه خواهیم کرد.

---

1. World Bank, (2002)

۲. ادبیات پژوهش

۱-۲. اثر ساختار قضایی و امنیت حقوق مالکیت بر رشد

ساختار قضایی و امنیت حقوق مالکیت به این نکته می‌پردازد که تا چه حد، از شهروندان، دارایی آنها و نتایج کارها و ابتکارات آنها محافظت می‌شود. از این رو، امنیت حقوق مالکیت و قابل انتقال بودن اموال به این دلیل که مالکان اطمینان دارند در آینده نزدیک یا دور، به سود حاصل از سرمایه‌گذاری‌هایشان خواهند رسید، باعث افزایش سرمایه‌گذاری می‌شود.^۱ تخصیص دارایی‌ها نیز با وجود امنیت حقوق مالکیت کارآمدتر است؛ زیرا مالکان با احساس امنیت از حفظ حقوق مالکیتشان دارایی را که دارای ارزش بیشتری باشد، خریداری می‌کنند.

همین استدلال در مورد امنیت قراردادها هم صادق است، زیرا وقتی این احتمال وجود دارد که شریک تجاری افراد - که ممکن است شامل دولت هم شود - از قرارداد پیروی نکند یا وقتی کارگران همان‌طور که توافق کرده‌اند، کار نکنند، هزینه مبادله و در نتیجه، هزینه تولید افزایش و تولید کاهش می‌یابد. از این رو در روند رشد وجود یک ساز و کار اجرایی قوی و یک ساختار قضایی مورد اطمینان، برای تضمین امنیت حقوق افراد بسیار مهم است، زیرا به‌طور خلاصه کنترل اموال مهم‌تر از مالکیت آن است.^۲

حمایت از افراد و حقوق قانونی آنها عامل اساسی در رشد و توسعه جوامع مختلف محسوب می‌شود، در واقع، این عامل از جمله مهم‌ترین وظایف دولت‌ها محسوب می‌شود. عدم حمایت از افراد به منظور برخورداری از حاصل فعالیت‌شان، نبود قواعد مربوط به حمایت از قراردادها و توافقات دو جانبه برای حل و فصل اختلافات موجب کاهش انگیزه برای انجام فعالیت‌های اقتصادی خواهد شد، که رشد اقتصادی را کاهش می‌دهد. یک کارآفرین تنها زمانی انگیزه برای ابتکار دارد که بتواند بازده حاصل از ابتکار را در کنترل خود داشته باشد.

حمایت از حقوق مالکیت تا حد زیادی سازمان‌دهنده ضروری و تکمیلی فعالیت‌های دولت و بازار است. به عنوان مثال، بدون حفاظت از حقوق مالکیت افراد، دولت نمی‌تواند منابع را به‌طور بهینه تخصیص دهد و یا بازار آزاد، نمی‌تواند درست عمل کند. البته، مالکیت خصوصی قوی به سازمان‌ها و نهادهای تکمیلی - که در بیشتر موارد در کشورهای کم درآمد وجود ندارد - نیز

1. World Bank, (2002)

2. Rodrik, (2000)

وابسته است. به عنوان مثال، مالکیت خصوصی قوی به استقلال قضایی، تصمیم‌گیری‌های سیاسی و گروه‌های هم‌سود (ذی نفع) مقتدر بستگی دارد.^۱

حقوق مالکیت، تأثیر اصلی و اساسی بر کارایی و رقابت‌پذیری دارد که از این مسیر تأثیر عمده‌ای بر رشد اقتصادی می‌گذارد. از آنجا که حقوق مالکیت از یک سوی به مالک این امکان را می‌دهد که مانع استفاده رایگان دیگران شود و از سوی دیگر، انگیزه سرمایه‌گذاری برای بهبود کیفیت منابع را افزایش می‌دهد، بنابراین، نوعی تضمین برای تداوم و رشد تولید ایجاد می‌کند. در عین حال، حقوق مالکیت چارچوب نهادی لازم برای تخصیص منابع را فراهم می‌آورد.^۲ همچنین، حقوق مالکیت از طریق گسترش ابزارها و روش‌های تضمین وام و کاهش ناطمینانی، افزایش پس‌انداز و گسترش امکان ورود انواع دارایی به بازارهای مالی و سرمایه‌ای، گسترش امکان استفاده از سرمایه‌های کوچک و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری، تأثیر گسترده‌ای بر تسهیل و تشدید رقابت‌پذیری دارد. از این رو، حقوق مالکیت سبب افزایش بازدهی حاصل از دارایی‌های افراد می‌شود.^۳

۲-۲. اثر ضوابط، قوانین و مقررات بر رشد اقتصادی

اینکه ضوابط، قوانین و مقررات تا چه اندازه ورود به بازارها را محدود می‌کنند و از آزادی شرکت اشخاص در مبادلات داوطلبانه می‌کاهند، از جمله عوامل اثرگذار در رشد اقتصادی است. در صورت بلابودن هزینه‌های تولید و همچنین هزینه‌های خارج کردن کالا از کشور، احتمال اینکه شرکت‌ها وارد بازار شوند، بسیار کم است.^۴

قوانین به دلیل شکست‌های بازار تصویب و اجرا می‌شوند و از یک دیدگاه سبب ارتقای رفاه و بهزیستی اجتماعی می‌شوند. اما مطابق با نظریه انتخاب عمومی نتیجه قوانین اضافی، ایجاد گروه‌های هم‌سود با قدرت سیاسی نامتناسب است. در بیشتر موارد، اثرات مضر قوانین بر رشد اقتصادی تا حد زیادی مربوط به ایجاد زمینه فساد مالی است. به بیان دیگر، قوانین و مقررات اضافی و پیچیده با ایجاد پدیده رشوه‌خواری باعث افزایش ناکارآمدی می‌شوند.^۵

1. World Bank, (2002)

۲. رنالی، (۱۳۷۶)

۳. رنالی، (۱۳۷۶)

4. World Bank, (2002)

5. Mauro, (1995)

امنیت حقوق مالکیت، قوانین و مقررات و رشد اقتصادی ۸۹

در بازار اعتبارات از طریق قانون‌زدایی و رفع ممنوعیت، بازارهای اقتصادی ایجاد می‌شوند که مقداری از ریسک را تقبل کرده و ریسک را بین افراد توزیع می‌نماید (این اثر ادغام‌کننده ریسک، سازوکار بیمه‌ای مهمی برای افراد کم درآمد است).^۱ کاهش ریسک باعث افزایش سرمایه‌گذاری و به دنبال آن رشد اقتصادی می‌شود. همچنین، در برخی کشورهای کم درآمد به دلیل بی‌توجهی به روش‌های ناکارای مالی و بنابراین، ایجاد فضای بیشتر برای ناکارآمدی‌ها، کاهش قوانین اعتبارات و فرایند خصوصی‌سازی نظام بانکی یا آزادسازی سازمان‌های اعتباری خارجی، می‌تواند اثرات مثبت قابل توجهی برای رشد این کشورها داشته باشد.^۲ در نهایت، در صورتی که تمرکز در بازار اعتبار بالا باشد و دولت در این بازار دخالت نماید، امکانات متنوع اعتباری و اثرات مثبت حاصل از آن وجود نخواهند داشت.

قوانین مربوط به بازار نیروی کار زمانی تبدیل به یک مشکل اساسی می‌شوند که باعث تغییرات ساختاری در اقتصاد شوند. برای مثال، هزینه‌های بالای اخراج که به وسیله قوانین مربوط به اخراج کردن ایجاد شده و از گسترش و توسعه بنگاه‌ها جلوگیری می‌کنند. همچنین، قوانین استخدام نیروی کار بر عرضه و تقاضای نیروی کار تأثیر می‌گذارد، برای مثال، برخی قوانین استخدام از طریق افزایش قیمت نیروی کار به بالاتر از هزینه حاشیه‌ای سود بنگاه‌ها نیروی کار موجود برای تولید را به پایین‌تر از سطح بالقوه، کاهش می‌دهد.^۳

قوانینی که بازار کار را انعطاف‌ناپذیر می‌کنند، از جمله موانع پیش‌روی فرصت‌های شغلی محسوب شده و موجب انتقال نیروی کار از بخش رسمی به بخش غیررسمی اقتصاد می‌شود. مقررات انعطاف‌ناپذیر بازار کار بنگاه‌ها را به سمت روش‌های دیگر حفظ قدرت رقابتی سوق می‌دهد. به عنوان مثال، آنها به استخدام کارگران غیررسمی روی آورده و پرداخت‌های غیررسمی انجام می‌دهند و از آرایه مزایای اجتماعی کارگران خودداری می‌کنند. در کشوری که موانع استخدام و اخراج زیادی وجود دارد، خروج کارگران از بخش‌های غیرمولد هزینه زیادی دارد که نتیجه آن، این ایجاد مشاغل کمتر و از دست دادن قدرت رقابتی است.^۴ در نهایت باید گفت قوانین مربوط به نیروی کار مانند قوانین مربوط به اخراج کارگر و حداقل

1. World Bank, (2002)

2. Lundstrom, (2002)

3. Lundstrom, (2002)

4. World Bank, (2006)

دستمزد نقش مهمی در عرضه و تقاضای نیروی کار دارد و از این رو بر سرمایه‌گذاری و رشد اثر مهمی می‌گذارد.

در مورد اثر قوانین و مقررات شروع کسب و کار جدید باید گفت: از آنجا که تمرکز انحصاری، اقتصاد را از اختصاص کارآمد باز می‌دارد و بهره‌وری بالقوه و رشد اقتصادی را کاهش می‌دهد، هدف از قانون‌زدایی در بخش کسب و کار آن است که شرکت‌های جدید آسان‌تر وارد بازار شوند و بدین طریق با فراهم آوردن انگیزه‌هایی برای شرکت‌ها به منظور کاهش هزینه نوآوری، رقابت افزایش یابد.^۱ همچنین، رقابت می‌تواند به عنوان یک جانشین برای قوانین استفاده شود، زیرا رقابت از طریق اعمال فشار بر روی شرکت‌های ناکارآمد برای تسویه حساب‌های بدهی، یک سیستم کارآمد و رشکستگی ایجاد می‌کند. همچنین، رقابت تضمین‌کننده قیمت پایین و کیفیت بالا است. شرکت‌های با هزینه‌های بالا و کیفیت پایین از کسب و کار خارج خواهند شد. بنابراین، نیاز به قوانینی که رانت انحصاری یا کیفیت را کنترل می‌کنند، نخواهد بود.

البته، باید توجه کرد که برخی قوانین مانند الزام بهداشت مناسب، قوانین امنیتی و محیطی تا حدودی برای بهره‌وری مفید و سودمند هستند، حتی اگر این قوانین به ورود شرکت‌های جدید و در نتیجه، به رقابت و رشد صدمه‌بزند. مضر بودن قوانین زمانی اتفاق می‌افتد که این قوانین خیلی زیاد و پیچیده بوده و در مقایسه با درآمد در یک کشور، پرهزینه باشند. مشهودترین مثال آن است که سلامت بیشتر کارگران باعث افزایش ساعت‌های توانایی آنها برای کار کردن در روز می‌شود و ساعت‌های مرخصی آنها به دلیل بیماری را کاهش می‌دهد. افزون بر این، براساس فرضیه پورت^۲، قوانین و مقررات محیطی ممکن است بهره‌وری را افزایش دهند؛ زیرا با این قوانین شرکت‌ها مجبور می‌شوند که تولیدشان را دوباره بازبینی کرده و کنترل کیفیت کنند.^۳ در شکل ۱، به طور خلاصه مسیرهای اثرگذاری امنیت حقوق مالکیت و قوانین و مقررات بر رشد اقتصادی بررسی شده است. این شکل را با توجه به مبانی نظری بیان‌شده، طراحی کرده‌ایم.

1. Vickers, (1995)

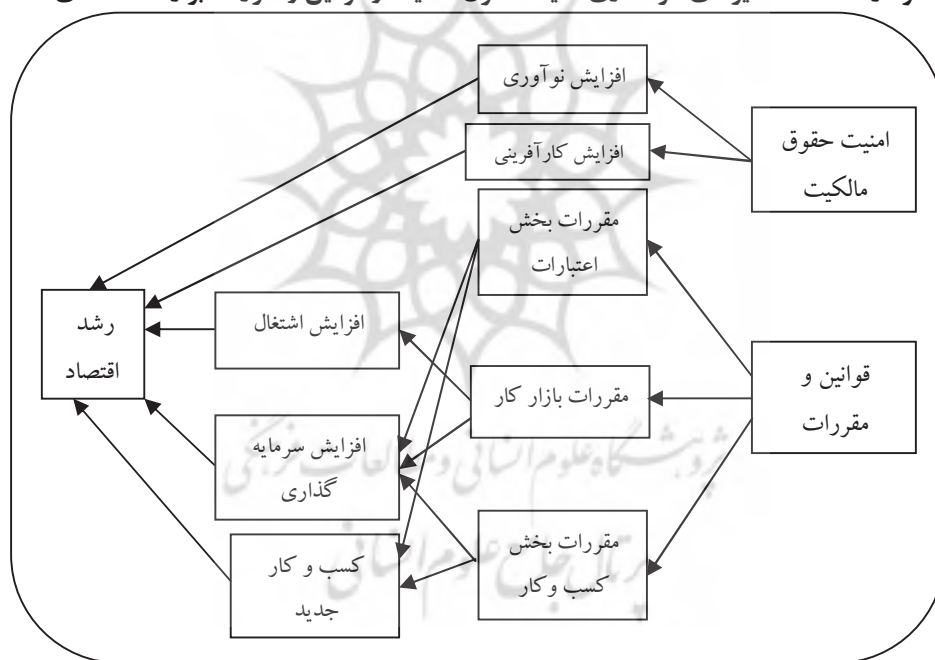
2. portet

3. World Bank, (2002)

۳. مطالعات انجام شده

رنانی (۱۳۷۶) به بررسی نقش حفاظت از حقوق مالکیت بر کارکرد نهادهای اقتصادی، تسهیل رقابت و رشد اقتصادی می‌پردازد و بدین نتیجه می‌رسد که یکی از علل کارکرد ضعیف و نادرست بازار در اقتصاد ایران در سال‌های گذشته مخدوش شدن گسترده حقوق مالکیت است. صمدی (۱۳۸۷) با وارد کردن پارامتر کارایی نظام حقوقی (یا همان پارامتر فناوری اجتماعی) در تابع تولید بخش خصوصی، وارد کردن پارامتر ناکارایی ایکس در تابع تولید بخش عمومی، در نظر گرفتن قاعده‌ای برای تأمین مالی دولت و درونزا در نظر گرفتن ترجیحات افراد و در نظر گرفتن اثر مقیاس یک الگوی رشد درونزا را طراحی کرده و به بررسی تأثیر حقوق مالکیت بر رشد اقتصادی در چارچوب این الگو پرداخته است.

نمودار ۱. خلاصه مسیرهای اثرگذاری امنیت حقوق مالکیت و قوانین و مقررات بر رشد اقتصادی

مأخذ: یافته‌های این پژوهش.

صمدی الگوی تدوین شده را در حالت‌های مختلف و با فروض متفاوت و براساس روش کنترل بهینه حل کرده و به این نتیجه کلی رسیده که افزایش مخارج مربوط به حفاظت از حقوق

مالکیت الزاماً رشد اقتصادی در وضعیت پایا را افزایش نمی‌دهد و تأثیرگذاری آن به وضعیت نظام مالیاتی کشور و قاعده تأمین مالی دولت بستگی دارد. همچنین، در پژوهش وی با استفاده از تکنیک‌های همجمعی گری گوری-هانسن (۱۹۹۶) و روش حداقل مربعات دو مرحله‌ای، ارتباط بلندمدت و کوتاه‌مدت بین حفاظت از حقوق مالکیت و رشد اقتصادی در اقتصاد ایران به تأیید رسیده است.

گلداسمیت^۱ (۱۹۹۷) در چارچوب یک الگوی رگرسیونی برای ۹۲ کشور در حال توسعه جهان به ارزیابی تجربی رابطه حقوق اقتصادی (به ویژه حقوق مالکیت و قراردادهای) می‌پردازد. وی نتیجه می‌گیرد کشورهایی که حمایت بهتری از حقوق اقتصادی دارند، سریع‌تر رشد می‌کنند.

گارتنی^۲ و همکاران (۱۹۹۸) در چارچوب یک الگوی رگرسیونی به بررسی تأثیر اندازه دولت و حقوق مالکیت بر رشد اقتصادی در ۶۰ کشور کمتر توسعه یافته و کشورهای صنعتی با درآمد بالا در سال‌های ۱۹۸۰-۱۹۹۵ می‌پردازند. آنها به این نتیجه می‌رسند که امنیت حقوق مالکیت تأثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی داشته و بزرگی دولت سبب کاهش سرعت رشد اقتصادی می‌شود.

هال و جونز^۳ (۱۹۹۹) و آسم اوغلو^۴ و همکاران (۲۰۰۱) در پژوهش‌های خود نشان دادند که نهادها مؤلفه مهمی در رشد بلندمدت و ثروت هستند. کشورهایی که در گذشته نهادهای سیاسی و اقتصادی بهتری داشته‌اند، امروزه کشورهایی ثروتمند هستند.

هیتگر^۵ (۲۰۰۴) با اضافه کردن متغیر حقوق مالکیت به الگوی منکیو و همکاران^۶ (۱۹۹۲) تأثیر امنیت حقوق مالکیت بر رشد اقتصادی را در سال‌های ۱۹۷۵-۱۹۹۵ در ۸۴ کشور جهان بررسی می‌کند. نتایج آزمون از این فرضیه که "حقوق مالکیت خصوصی تضمین شده و حاکمیت قانون مهم‌ترین عوامل تعیین کننده رشد اقتصادی هستند" حمایت می‌کند.

لور و سائنز^۷ (۲۰۰۵) به بررسی تأثیر حقوق مالکیت بر رشد اقتصادی در ۱۰۱ کشور جهان (شامل ۲۵ کشور OECD و ۷۶ کشور در حال توسعه از جمله ایران) در دوره ۱۹۹۰-۲۰۰۲ پرداخته و نشان می‌دهند که حقوق مالکیت تأثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارد.

1. Goldsmith
2. Gwartney
3. Hall and Jones
4. Acemoglu
5. Heitger
6. Mankio, et al.
7. Lewer and Saenz

امنیت حقوق مالکیت، قوانین و مقررات و رشد اقتصادی ۹۳

دجانکوف^۱ و همکاران (۲۰۰۶) در پژوهشی با عنوان مقررات و رشد در پی پاسخ به این پرسش مهم اقتصاد که "چرا برخی کشورها رشد سریع تری نسبت به سایر کشورها دارند" و توجه به این مطلب که حل این معما، استاندارد زندگی نسبت قابل توجهی از جمعیت دنیا را بهبود می بخشد، تأثیر قوانین حاکم بر فعالیت تجاری در ۱۳۵ کشور را بر رشد اقتصادی بررسی کردند. آنها به این نتیجه رسیدند که کشورهای با مقررات بهتر رشد سریع تری از کشورهای با مقررات دست و پا گیر دارند. همچنین، نتیجه گرفتند، بهبود مقررات تجاری از بدترین حالت موجود به بهترین حالت موجود باعث افزایش ۲/۳ درصد رشد سالانه می شود.

داوسون^۲ (۲۰۰۶) در مقاله‌ای با عنوان "مقررات، سرمایه‌گذاری و رشد بین کشورها" به بررسی اثر مقررات (مقررات بخش اعتبارات و مقررات بازار کار و مقررات کسب و کار) بر سرمایه‌گذاری و رشد بلندمدت اقتصادی بین کشورها پرداخت. نتایج این پژوهش بیانگر رابطه منفی و معنادار بین افزایش قوانین و مقررات و رشد اقتصادی است. همچنین، نتایج مشابهی بین مقررات بخش اعتبارات و مقررات کسب و کار بر رشد اقتصادی گرفته شده است. بر اساس نتایج این مطالعه، مقررات اثر معناداری بر سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی دارد، به گونه‌ای که افزایش قوانین و مقررات اثر منفی بر سرمایه‌گذاری خصوصی و اثر مثبت بر سرمایه‌گذاری دولتی دارد.

جلالیان^۳ و همکاران (۲۰۰۷) در پژوهشی با عنوان "اثر مقررات بر رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه" به بررسی نقش رژیم نظارتی مؤثر در ارتقای رشد اقتصادی و توسعه پرداختند. آنها این موضوع را از طریق کیفیت و ظرفیت حمایتی مؤسسات نظارتی مورد بررسی قرار دادند. آنها با بررسی نقش مقررات بر رشد اقتصادی با استفاده از مدل اقتصادسنجی بدین نتیجه رسیدند که ارتباط علی قوی بین کیفیت نظارتی و عملکرد اقتصادی وجود دارد.

۴. تصریح مدل

تصریح مدل با توجه به مبانی نظری بیان شده در مورد تأثیر حقوق مالکیت و قوانین و مقررات بر رشد اقتصادی انجام می شود. اولین متغیرهای مورد استفاده در مدل طراحی شده در این پژوهش، دو متغیر اصلی مدل‌های رشد (که از اولین مدل‌های رشد یعنی مدل‌های هارود دومار و سولو تا مدل‌های درونزای اخیر، بیشتر این دو متغیر را دارند)، یعنی سرمایه و نیروی کار است. متغیر دیگر،

1. Djankov

2. Dawson

3. Jalilian

هزینه‌های انجام شده روی آموزش است که به عنوان شاخصی برای سرمایه انسانی (به دلیل اهمیت بسیار زیاد و انکار ناپذیر سرمایه انسانی بر رشد اقتصادی) در نظر گرفته شده است. دو متغیر دیگر نیز که در این پژوهش به طور مشخص در پی بررسی اثر آنها هستیم، نخست ساختار قضایی و امنیت حقوق مالکیت و دوم قوانین و مقررات مربوط به اعتبارات، بازار کار و کسب و کار جدید است.

با توجه به متغیرهای بیان شده در بالا، یک مدل برای بررسی ارائه کرده‌ایم که به صورت زیر است^۱:

$$Y = AL^{\alpha_1} K^{\alpha_2} EDU^{\alpha_3} e^{\lambda_1 LEG + \lambda_2 REG} \quad (1)$$

که در آن:

Y : میزان تولید،

L : نیروی کار،

K : تشکیل سرمایه،

EDU : هزینه‌های انجام شده روی آموزش،

LEG : ساختار قضایی و امنیت حقوق مالکیت،

REG : قوانین و مقررات مربوط به اعتبارات، بازار کار و کسب و کار جدید.

با گرفتن $\ln$ از دو طرف، مدل به شکل زیر تبدیل می‌شود:

$$\ln Y = \ln A + \alpha_1 \ln L + \alpha_2 \ln K + \alpha_3 \ln EDU + \lambda_1 LEG + \lambda_2 REG \quad (2)$$

این مدل به تفکیک هر یک از سه دسته قوانین و مقررات (قوانین و مقررات بخش اعتبارات، قوانین و مقررات بازار کار و قوانین و مقررات شروع کسب و کار جدید) نیز برآورد می‌شود، که شکل مدل با لحاظ سه دسته قوانین و مقررات به صورت زیر است^۲:

۱. با توجه به استنباط ما بهترین شکل ارائه این مدل، شکل دبرترین است.

۲. گفتنی است که هر دو مدل بیان شده استنباط ما با استفاده از مدل‌های موجود رشد اقتصادی و مبانی نظری ارائه شده در این پژوهش است.

$$Y = AL^{\beta_1} K^{\beta_2} EDU^{\beta_3} e^{\phi_1 LEG + \phi_2 REG_1 + \phi_3 REG_2 + \phi_4 REG_3} \quad (3)$$

که در آن:

REG_1 : قوانین و مقررات بخش اعتبارات،

REG_2 : قوانین و مقررات بازار کار،

REG_3 : قوانین و مقررات مربوط به کسب و کار جدید.

با گرفتن ln از دو طرف، مدل به شکل زیر تبدیل می‌شود:

$$\ln Y = \ln A + \beta_1 \ln L + \beta_2 \ln K + \beta_3 \ln EDU + \phi_1 LEG + \phi_2 REG_1 + \phi_3 REG_2 + \phi_4 REG_3 \quad (4)$$

در شکل ۱، مشخص شد که قوانین و مقررات یک اثر مستقیم و یک اثر غیرمستقیم بر رشد اقتصادی دارد. اثرگذاری غیرمستقیم قوانین و مقررات از مسیر تأثیر بر سرمایه‌گذاری و در نتیجه ذخیره سرمایه است. بنابراین، با توجه به اینکه در این مدل هم ذخیره سرمایه و هم قوانین و مقررات وجود دارد، تأثیر قوانین و مقررات بر رشد اقتصادی دو چندان می‌شود. برای جلوگیری از بروز این مشکل ابتدا ذخیره سرمایه را روی سایر متغیرهای مستقل مدل برآورد کرده (طبق مدل ۵) و سپس مقدار باقیمانده مدل حاصل شده را - که بیانگر خالص اثرات ذخیره سرمایه از سایر متغیرهای مستقل مدل است - به جای ذخیره سرمایه در مدل رشد قرار می‌دهیم:

$$\ln K = \theta_0 + \theta_1 \ln L + \theta_2 \ln EDU + \theta_3 REG + \varepsilon \quad (5)$$

با قرار دادن ε به جای ذخیره سرمایه در دو مدل رشد، نتیجه به صورت دو مدل زیر خواهد شد:

$$\ln Y = \ln A + \alpha_1 \ln L + \alpha_2 \hat{\varepsilon} + \alpha_3 \ln EDU + \lambda_1 LEG + \lambda_2 REG + \eta_1 \quad (6)$$

$$\ln Y = \ln A + \beta_1 \ln L + \beta_2 \hat{\varepsilon} + \beta_3 \ln EDU + \phi_1 LEG + \phi_2 REG_1 + \phi_3 REG_2 + \phi_4 REG_3 + \eta_2 \quad (7)$$

که این دو مدل به عنوان مدل‌های نهایی برآورد می‌شوند.

۵. برآورد مدل

در برآورد از روش داده‌های تابلویی^۱ استفاده کرده که در آن تلفیقی از داده‌های مقطعی و سری زمانی بررسی می‌شود. در تلفیق داده‌های مقطعی و سری زمانی چند مدل برآورد مطرح می‌شود؛ زیرا در دسترس بودن داده‌های تلفیقی این مزیت را نیز دارد که می‌توان تأثیر زمان یا داده‌های مقطعی را بر پارامتر ثابت (عرض از مبدأ) یا پارامترهای شیب رگرسیون، اندازه‌گیری و آزمون نمود. برای انتخاب بین مدل‌های Pooling و اثرات ثابت از آزمون F لیمر استفاده می‌کنیم. این آزمون با استفاده از مجموع مربعات باقیمانده مقید ($RRSS$) حاصل از برآورد مدل ترکیبی به دست آمده از OLS و مجموع مربعات باقیمانده غیر مقید ($URSS$) حاصل از برآورد رگرسیون درون‌گروهی به صورت زیر است:

$$F = \frac{(RRSS - URSS) / (N - 1)^H}{URSS / (NT - N - K)} \sim F_{N-1, N(T-1)-K}$$

در آزمون F ، فرضیه H_0 یکسان بودن عرض از مبدأها (روش Pooling یا ترکیبی) در مقابل فرضیه مخالف H_1 ، ناهمسانی عرض از مبدأها (روش داده‌های تابلویی)، قرار می‌گیرد. بنابراین، در صورت رد فرضیه H_0 ، روش داده‌های تابلویی پذیرفته می‌شود. برای انتخاب بین مدل‌های اثرات ثابت و اثرات تصادفی از آزمون هاسمن استفاده می‌کنیم. آزمون هاسمن (۱۹۷۸) به صورت زیر است:

$$w = (b_s \beta_s)' (M_1 - M_0)^{-1} (b_s - \beta_s)$$

که در آن، W دارای توزیع x^2 با درجه آزادی R ، M_1 ماتریس کوواریانس برای ضرایب مدل اثرات ثابت (bs) و M_0 ماتریس کوواریانس ضرایب مدل اثرات تصادفی β_s است. اگر M_1 و M_0 همبسته باشند، bs و β_s می‌توانند به طور معناداری متفاوت باشند و این انتظار وجود دارد تا این امر در آزمون منعکس شود. در آزمون هاسمن، فرضیه H_0 بیانگر انتخاب روش تصادفی و فرضیه مخالف H_1 اثرات ثابت است. بنابراین، در صورت رد فرضیه H_0 روش اثرات ثابت پذیرفته می‌شود.^۲

1. Panel Data
2. Baltagi, (1995)

امنیت حقوق مالکیت، قوانین و مقررات و رشد اقتصادی ۹۷

با توجه به اینکه مشکل ناهمسانی واریانس در داده‌های مقطعی متداول بوده و در این پژوهش ۸۰ کشور با تفاوت‌های اساسی در تمامی زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی بررسی شده‌اند، از این رو ابتدا آزمون ناهمسانی واریانس انجام شده و از آنجا که بر اساس نتایج آزمون ناهمسانی واریانس که در ادامه ارائه می‌کنیم مقاطع دارای ناهمسانی واریانس هستند، برای برطرف شدن مشکل برآوردکننده‌ها در این پژوهش از روش GLS استفاده می‌کنیم.

۵-۱. داده‌های پژوهش

داده‌های مربوط به تولید که به جای آن از GDP استفاده شده، نیروی کار (L) و هزینه‌های آموزش^۱ (EDU) را از آمار و اطلاعات بانک جهانی^۲ استخراج کرده‌ایم. مقدار ذخیره سرمایه (K) را با توجه به اطلاعات تشکیل سرمایه^۳ و نرخ استهلاک محاسبه کرده‌ایم. یکی از پارامترهای اصلی در محاسبه ذخیره سرمایه نرخ استهلاک است. اگرچه بخش‌های مختلف اقتصاد در کشورهای مختلف دارای نرخ استهلاک متفاوت است، ولی محاسبه و لحاظ کردن نرخ استهلاک‌های مختلف برای محاسبه K در ۸۰ کشور نیازمند مطالعه‌ای بسیار گسترده و عمیق است، که خارج از حوزه این پژوهش است. بنابراین، با فرض اینکه نرخ استهلاک ۵ درصد است، کل سرمایه‌گذاری‌هایی که قبل از ۲۰ سال گذشته صورت گرفته در سال جاری مستهلک شده‌اند و تمام ذخایر سرمایه موجود در اقتصاد، حاصل سرمایه‌گذاری‌های ۲۰ سال اخیر است. از این رو اگر ۲۰ سال پایه ۲۰ سال قبل انتخاب شود، ذخیره سرمایه در حال حاضر به صورت $K_t = I_t + (1-\delta)I_{t-1} + (1-\delta)^2 I_{t-2} + \dots + (1-\delta)^{20} I_{t-20}$ (که در آن K_t ذخیره سرمایه سال t ، I_t تشکیل سرمایه سال t و δ نرخ استهلاک می‌باشد) است.

شاخص ساختار قضایی و امنیت حقوق مالکیت استفاده شده در این پژوهش که از بخش دوم شاخص آزادی اقتصادی مؤسسه فریزر است شامل پنج زیربخش اصلی است که عبارتند از: استقلال قضایی (استقلال قضایی در این است، که قوه قضاییه مستقل باشد و دولت و طرفین دعوی در رأی آن دخالت نکنند)، دادگاه‌های بی‌طرف (در نظر گرفتن اینکه چارچوب قانونی مورد اطمینانی برای کسب و کار خصوصی، در مقابل قانونی بودن اعمال یا مقررات دولتی وجود دارد)،

۱. البته از آنجا که اطلاعات و آمار کل هزینه‌های آموزش موجود نیست، از این رو هزینه‌های عمومی آموزش به عنوان پروکسی استفاده می‌شود.

2. CD WDI, (2007)

3. CD WDI, (2007)

حمایت از مالکیت فکری و یکپارچگی نظام حقوقی (این مؤلفه براساس ریسک سیاسی محاسبه می‌شود).

شاخص قوانین و مقررات استفاده شده در بخش پنجم شاخص آزادی اقتصادی مؤسسه فریزر است. این شاخص شامل سه زیربخش قوانین و مقررات مربوط به اعتبارات، بازار کار و ایجاد کسب و کار جدید است. زیربخش قوانین و مقررات مربوط به اعتبارات بر این نکات توجه دارد که بانک‌های داخلی، خارجی و بخش خصوصی به چه میزان در بازار اعتبار مشارکت می‌کنند. همچنین، محدودیت‌های وضع شده بر روی نرخ بهره و کنترل بازارهای سرمایه چیست. زیربخش قوانین و مقررات مربوط به بازار کار بر قوانین حداقل دستمزد، قوانین مربوط به برکناری نیروی کار و قراردادهایی که باعث عدم مشارکت نیروی کار می‌شود، توجه دارد و در نهایت، زیربخش قوانین و مقررات مربوط به شروع کسب و کار جدید محدودیت‌هایی را در بر می‌گیرد که فعالیت‌های اقتصادی را محدود می‌نماید؛ نظیر محدودیت‌های پروکراتیک و محدودیت‌های موجود بر سر عملکرد بازار و محدودیت‌های دریافت مجوز کسب و کار جدید. گفتنی است اجزای شاخص‌های ساختار قضایی و امنیت حقوق مالکیت و مقررات در بخش‌های اعتبارات، بازار کار و کسب و کار را به تفکیک در جدول ۸ ارائه کرده‌ایم. مدل‌ها را با استفاده از نرم‌افزار Eviews 6 برآورد کرده‌ایم.

۵-۲. نتایج برآورد مدل‌ها

برای استخراج اثر خالص شده ذخیره سرمایه از متغیرهای نیروی کار، سرمایه انسانی و قوانین و مقررات، مدل ذخیره سرمایه را برآورد کرده که نتایج آن را در جدول ۱ ارائه کرده‌ایم. براساس مقادیر F لیمبر (۳۱۲) و آزمون هاسمن (۳۱۱-) مدل اثرات ثابت انتخاب می‌شود. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد، رابطه نیروی کار، سرمایه انسانی و قوانین و مقررات بر ذخیره سرمایه مثبت و معنادار است. مقدار باقیمانده این رگرسیون به عنوان اثر خالص شده ذخیره سرمایه از متغیرهای نیروی کار، سرمایه انسانی و قوانین و مقررات محاسبه و در مدل‌های رشد پژوهش به جای ذخیره سرمایه لحاظ شده است.

برای برآورد مدل اول (رابطه ۵) ابتدا آزمون ناهمسانی انجام شده که نتایج آن را در جدول ۲ ارائه کرده و بیانگر رد فرض صفر (همسانی) است که در نتیجه بیانگر ناهمسانی در میان کشورهای مورد بررسی است. از این رو، برای آزمون از روش GLS استفاده کرده‌ایم.

امنیت حقوق مالکیت، قوانین و مقررات و رشد اقتصادی ۹۹

نتایج برآورد اولین مدل رشد پژوهش (شامل شاخص کلی قوانین و مقررات) را در جدول ۴ ارائه کرده‌ایم. ابتدا با توجه به مقدار آزمون F لیمر (۶۸) و احتمال آن (۰) فرضیه H_0 مبنی بر انتخاب روش Pooling رد شده و روش اثرات ثابت انتخاب می‌شود. همچنین، از بین دو روش اثرات ثابت و تصادفی نیز با توجه به مقدار به دست آمده برای آزمون هاسمن (۹۳-) و احتمال آن (۰) فرضیه H_0 مبنی بر انتخاب روش اثرات تصادفی رد و روش اثرات ثابت پذیرفته می‌شود. نتایج برآورد مدل به روش اثرات ثابت که در جدول ۴ ارائه شده، نشان می‌دهد، تمامی متغیرهای مستقل مورد آزمون شامل نیروی کار، سرمایه انسانی، حقوق مالکیت و قوانین و مقررات اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارند. همچنین، باقیمانده مدل سرمایه به عنوان اثر خالص ذخیره سرمایه تأثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارد. نتایج به دست آمده کاملاً منطبق بر مبانی نظری اقتصادی است.

جدول ۱. نتایج برآورد مدل ذخیره سرمایه (رابطه ۵)

اثرات تصادفی		اثرات ثابت		POOLING		
آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	
۱۹.۰۶۸۵۴ (۰.۰۰)	۷.۳۴۷۱۶	۱۹.۰۹۷۵۲ (۰.۰۰)	۷.۴۷۰۴۱۸	۴۳.۸۱۲۸۳ (۰.۰۰)	۴.۳۵۳۳۱	عرض از مبدأ
۱۶.۰۲۳۲ (۰.۰۰)	۰.۴۲۷۰۰۴	۳۳.۹۸۲۸۱ (۰.۰۰)	۰.۹۵۰۱۱۶	۲۴.۰۸۶۱۳ (۰.۰۰)	۰.۱۵۱۶۹۷	نیروی کار
۳۱.۳۱۱۵۱ (۰.۰۰)	۰.۵۳۸۵۳۴	۱۶.۰۳۷۷ (۰.۰۰)	۰.۱۴۷۱۷۱	۲۰.۶۸۷۵۸ (۰.۰۰)	۰.۸۹۰۸۲۴	سرمایه انسانی
-۱.۱۷۹۸۳ (۰.۲۴)	-۰.۰۰۸۳۵	۳.۳۹۷۲۷۹ (۰.۰۰)	۰.۰۰۵۸۵	-۶.۲۲۶۹۶ (۰.۰۰)	-۰.۰۵۰۶۲	قوانین و مقررات
	۰.۷۳		۰.۹۹		۰.۹۹	R^2
	۰.۷۲		۰.۹۹		۰.۹۹	$\bar{R}^2$
	۴۳۰.۴ (۰.۰۰)		۱۶۶۰۰.۵۹ (۰.۰۰)		۳۷۲۲۲.۷ (۰.۰۰)	F
			۳۱۲.۵ (۰.۰۰)			F لیمر
			-۳۱۱.۴ (۰.۰۰)			آزمون هاسمن

مأخذ: یافته‌های این پژوهش.

جدول ۲. آزمون ناهمسانی واریانس مدل اول (رابطه ۶)

Test for Equality of Variances Between Series			
Date: 06/06/08 Time: 17:55			
Sample: 2000 2005			
Included observations: 6			
Method	df	Value	Probability
Bartlett	79	341.1796	0.0000
Levene	(79, 400)	5.978464	0.0000
Brown-Forsythe	(79, 400)	2.374502	0.0000

مأخذ: یافته‌های این پژوهش.

برای آزمون نبود ریشه واحد و جعلی نبودن رگرسیون، مانایی خطاهای مدل انجام شده و نتایج در جدول ۳ ارائه شده است. نتایج بیانگر مانایی جملات خطا و در نتیجه جعلی نبودن رگرسیون است.

جدول ۳. آزمون مانایی جملات خطای مدل اول (رابطه ۶)

Exogenous variables: Individual effects				
Automatic selection of maximum lags				
Automatic selection of lags based on SIC: 0				
Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel				
Balanced observations for each test				
Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-12.9305	0.0000	80	400

مأخذ: یافته‌های این پژوهش.

نتایج نشان می‌دهد امنیت قضایی و ساختار حقوق مالکیت شامل متغیرهای استقلال قضایی (قوه قضاییه مستقل باشد و عدم دخالت دولت و طرفین دعوی در رأی آن)، دادگاه‌های بی‌طرف (وجود چارچوب قانونی مورد اطمینان برای حمایت بخش خصوصی در مقابل اعمال یا مقررات دولتی)، حمایت از مالکیت فکری و یکپارچگی نظام حقوقی از عوامل مهم و تعیین کننده رشد اقتصادی است و به عنوان یکی از زیرساخت‌های نهادی رشد اثر معناداری بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در بازه مورد آزمون داشته‌اند.

امنیت حقوق مالکیت، قوانین و مقررات و رشد اقتصادی ۱۰۱

همچنین، نتایج نشان می‌دهد شاخص قوانین و مقررات شامل سه زیربخش قوانین و مقررات مربوط به اعتبارات، بازار کار و ایجاد کسب و کار جدید به عنوان دیگر زیرساخت نهادی رشد اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در بازه مورد آزمون داشته است. نتایج برآورد دومین مدل (رابطه ۷) شامل سه جزء شاخص قوانین و مقررات را در جدول ۷ ارائه کرده‌ایم. البته برای برآورد مدل ابتدا آزمون ناهمسانی انجام شده که نتایج آن در جدول ۵ آمده و بیانگر رد فرض صفر (همسانی) است که در نتیجه بیانگر ناهمسانی در میان کشورهای مورد بررسی است. از این رو برای آزمون از روش GLS استفاده کرده‌ایم.

جدول ۴. نتایج برآورد مدل اول رشد (رابطه ۶)

اثرات تصادفی		اثرات ثابت		POOLING		
آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	
۱۹.۲۵۷۳ (۰.۰۰)	۶.۲۶۱۲۸۳	۱۸.۴۲۳۹۱ (۰.۰۰)	۴.۵۰۰۸۴۲	۵۵.۲۸۷۲۵ (۰.۰۰)	۳.۴۲۳۰۹۸	عرض از مبدأ
۱۸.۹۹۱۳۶ (۰.۰۰)	۰.۴۲۷۵۲۱	۵۲.۶۵۹۸۷ (۰.۰۰)	۱.۰۷۷۱۱۸	۲۷.۰۳۵۱۶ (۰.۰۰)	۰.۲۰۲۳۸۸	نیروی کار
۳۶.۰۶۶۱۸ (۰.۰۰)	۰.۵۳۳۹۹۳	۱۸.۱۳۵۴۶ (۰.۰۰)	۰.۱۴۹۰۶۷	۱۱۹.۴۴۲۸ (۰.۰۰)	۰.۸۳۸۰۹۸	سرمایه انسانی
۵.۹۶۲۷۰۷ (۰.۰۰)	۰.۰۳۲۵۵۴	۲.۶۷۱۴۴۵ (۰.۰۰)	۰.۰۰۳۴۵۷	-۱.۱۱۹۴۲ (۰.۲۶)	-۰.۰۰۶۳۹	امنیت حقوق مالکیت
۲.۱۱۲۵۵۵ (۰.۰۴)	۰.۰۱۳۶۷	۸.۱۴۱۴۳۵ (۰.۰۰)	۰.۰۱۷۰۹۳	۳.۴۲۲۵۴۸ (۰.۰۰)	۰.۰۲۴۵۴۵	قوانین و مقررات
						اثر خالص
۸.۲۸۰۱۲۳ (۰.۰۰)	۰.۳۶۱۹۰۷	۳۰.۰۸۲۵۷ (۰.۰۰)	۰.۴۹۹۳۵	۱.۴۷۰۰۷۹ (۰.۱۴)	۰.۱۵۳۰۸۴	ذخیره سرمایه (باقیمانده مدل سرمایه)
۰.۸		۰.۹۹		۰.۹۹		R^2
۰.۸		۰.۹۹		۰.۹۹		$\bar{R}^2$
۳۸۸ (۰.۰۰)		۲۱۰۰۶ (۰.۰۰)		۳۳۶۲۰ (۰.۰۰)		F
		۶۸.۷۸ (۰.۰۰)				لیمر F
		-۹۳.۰۲ (۰.۰۰)				آزمون هاسمن

مأخذ: یافته‌های این پژوهش.

با توجه به مقدار آزمون F لیمر (۶۹) و احتمال آن (۰) فرضیه H_0 مبنی بر انتخاب روش Pooling رد شده و روش اثرات ثابت انتخاب می‌شود. همچنین، از بین دو روش اثرات ثابت و تصادفی نیز با توجه به مقدار به دست آمده برای آزمون هاسمن (۱۰۶-) و احتمال آن (۰) فرضیه H_0 مبنی بر انتخاب روش اثرات تصادفی رد شده و روش اثرات ثابت پذیرفته می‌شود. برای آزمون نبود ریشه واحد و جعلی نبودن رگرسیون، مانایی خطاهای مدل انجام شده و نتایج در جدول ۶ ارائه شده است. نتایج بیانگر مانایی جملات خطا و در نتیجه جعلی نبودن رگرسیون است.

جدول ۵. آزمون ناهمسانی واریانس مدل دوم (رابطه ۷)

Test for Equality of Variances Between Series			
Date: 06/06/08 Time: 18:00			
Sample: 2000 2005			
Included observations: 6			
Method	df	Value	Probability
Bartlett	79	381.5940	0.0000
Levene	(79, 400)	6.701001	0.0000
Brown-Forsythe	(79, 400)	4.733446	0.0000

مأخذ: یافته‌های این پژوهش.

جدول ۶. آزمون مانایی جملات خطای مدل دوم (رابطه ۷)

Exogenous variables: Individual effects				
Automatic selection of maximum lags				
Automatic selection of lags based on SIC: 0				
Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel				
Balanced observations for each test				
			Cross-	
Method	Statistic	Prob.**	sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-7.14965	0.0000	80	400

مأخذ: یافته‌های این پژوهش.

نتایج برآورد مدل به روش اثرات ثابت که در جدول ۷ ارائه شده، نشان می‌دهد، متغیرهای نیروی کار، سرمایه انسانی، حقوق مالکیت و قوانین و مقررات مربوط به بخش اعتبارات و بازار

امنیت حقوق مالکیت، قوانین و مقررات و رشد اقتصادی ۱۰۳

کار اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارند. همچنین، باقیمانده مدل سرمایه به عنوان اثر خالص ذخیره سرمایه تأثیر مثبت و معنادار بر رشد اقتصادی دارد. نتایج به دست آمده بجز ضریب قوانین و مقررات مربوط به بخش کسب و کار منطبق بر مبانی نظری اقتصادی است. البته، ضریب قوانین و مقررات مربوط به بخش کسب و کار معنادار نیست ولی خلاف انتظارات نظری نمی باشد.

جدول ۷. نتایج برآورد مدل دوم (رابطه ۷)

اثرات تصادفی		اثرات ثابت		POOLING		
آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	
۱۹.۸۵۷۵۴ (۰.۰۰)	۶.۳۱۰۹۰۳	۲۰.۱۰۵۷۳ (۰.۰۰)	۶.۶۲۶۳۷۵	۴۰.۰۲۱۸۶ (۰.۰۰)	۳.۵۳۰۵۸۹	عرض از مبدأ
۱۹.۷۲۶ (۰.۰۰)	۰.۴۳۶۳۴۱	۳۲.۵۵۱۱۸ (۰.۰۰)	۰.۹۱۵۵۷۴	۲۱.۵۵۷۵۸ (۰.۰۰)	۰.۱۹۱۸۸۹	نیروی کار
۳۵.۵۷۳۳۷ (۰.۰۰)	۰.۵۲۴۰۲۵	۱۳.۲۲۲۷۸ (۰.۰۰)	۰.۱۵۹۱۲۳	۱۰۹.۶۴۴ (۰.۰۰)	۰.۸۴۳۶۱۶	سرمایه انسانی
۵.۹۷۶۲۵۱ (۰.۰۰)	۰.۰۳۳۵۱۴	۴.۶۳۶۹ (۰.۰۰)	۰.۰۰۹۸۸۹	۰.۶۸۸۱۲۷ (۰.۴۹)	۰.۰۰۵۴۶۳	امنیت حقوق مالکیت
۳.۲۴۸۶۳۵ (۰.۰۰)	۰.۰۱۲۹۴۷	۱۱.۵۰۰۸ (۰.۰۰)	۰.۰۲۳۵۹۶	-۲.۱۸۰۲۰ (۰.۰۳)	-۰.۰۱۶۵۲	مقررات اعتبارات
-۰.۲۷۳۷۳ (۰.۷۸)	-۰.۰۰۱۰۸	۸.۷۹۹۰۴۵ (۰.۰۰)	۰.۰۱۵۲۷۴	۵.۱۰۲۸۵۴ (۰.۰۰)	۰.۰۲۲۹۱۱	مقررات بازار کار
۰.۵۲۹۱۳۹ (۰.۵۹)	۰.۰۰۲۳۴۶	۰.۲۶۸۰۲۵ (۰.۷۹)	۰.۰۰۰۴	۰.۲۸۰۶۰۴ (۰.۷۸)	۰.۰۰۲۱۵۲	مقررات کسب و کار
۸.۳۹۷۷۶۶ (۰.۰۰)	۰.۳۵۹۲۵۶	۲۰.۴۷۷۰۴ (۰.۰۰)	۰.۴۷۷۷۷۵	۱.۵۲۴۵۸۹ (۰.۱۳)	۰.۲۴۲۱۸۹	باقیمانده مدل سرمایه
۰.۸		۰.۹۹		۰.۹۹		R^2
۰.۸		۰.۹۹		۰.۹۹		$\bar{R}^2$
۲۷۴ (۰.۰۰)		۷۵۱۵۴ (۰.۰۰)		۱۶۱۵۶ (۰.۰۰)		F
		۶۹۸۳ (۰.۰۰)				F لیمر
		-۱۰۶.۲۱ (۰.۰۰)				آزمون هاسمن

مأخذ: یافته‌های این پژوهش.

بنابراین، در این مدل نیز امنیت قضایی و ساختار حقوق مالکیت شامل متغیرهای استقلال قضایی، دادگاه‌های بی‌طرف، حمایت از مالکیت فکری و یکپارچگی نظام حقوقی به عنوان یکی از زیرساخت‌های نهادی رشد از عوامل مهم و تعیین‌کننده رشد اقتصادی است و اثر معناداری بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در بازه مورد آزمون دارد.

همچنین، نتایج نشان می‌دهد زیربخش قوانین و مقررات مربوط به بخش اعتبارات (شامل میزان مشارکت بانک‌های داخلی، خارجی و بخش خصوصی در بازار اعتبارات و محدودیت‌های وضع‌شده بر روی نرخ بهره و کنترل بازارهای سرمایه) و زیربخش قوانین و مقررات مربوط به بازار کار (شامل قوانین حداقل دستمزد، قوانین مربوط به برکناری نیروی کار و قراردادهایی که موجب عدم مشارکت نیروی کار می‌شود) به عنوان زیرساخت‌های نهادی رشد اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در بازه مورد آزمون داشته است.

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده زیربخش قوانین و مقررات مربوط به بخش کسب و کار (شامل محدوده‌ای که فعالیت‌های اقتصادی را محدود می‌نماید، نظیر محدودیت‌های بروکراتیک و محدودیت‌های موجود بر سر عملکرد بازار و محدودیت‌های دریافت مجوز کسب و کار جدید) اثر معناداری بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در بازه مورد آزمون نداشته است.

۶. جمع‌بندی

در این پژوهش با هدف بررسی تأثیر امنیت حقوق مالکیت و قوانینی و مقررات بر رشد اقتصادی، ابتدا مبانی نظری تأثیر حقوق مالکیت و قوانینی و مقررات شامل قوانین و مقررات بازار کار، اعتبارات و کسب و کار بر رشد اقتصادی را بررسی کرده و نتایج مبانی نظری را در شکل ۱ به‌طور خلاصه ارائه کردیم. در ادامه، دو مدل رشد یکی در بر دارنده شاخص‌های حقوق مالکیت و قوانین و مقررات در حالت کلی و دیگری در بر دارنده حقوق مالکیت و قوانین و مقررات به تفکیک سه دسته قوانین و مقررات بازار کار، اعتبارات و کسب و کار را طراحی کردیم. سپس، مدل‌های طراحی‌شده برای ۸۰ کشور را در سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۰۵ آزمون کردیم. از آنجا که با توجه به شکل ۱، قوانین و مقررات یک اثر مستقیم و یک اثر غیرمستقیم بر رشد اقتصادی دارد، اثرگذاری غیرمستقیم قوانین و مقررات از مسیر تأثیر بر سرمایه‌گذاری و در نتیجه، ذخیره سرمایه است. بنابراین، با توجه به اینکه در مدل‌های ارائه‌شده هم ذخیره سرمایه و هم قوانین و مقررات وجود دارد، تأثیر قوانین و مقررات بر رشد اقتصادی دوچندان می‌شود. برای جلوگیری از این

امنیت حقوق مالکیت، قوانین و مقررات و رشد اقتصادی ۱۰۵

مشکل ابتدا ذخیره سرمایه بر سایر متغیرهای مستقل مدل را برآورد کرده و سپس مقدار باقیمانده مدل برآوردی را که بیانگر خالص اثرات ذخیره سرمایه از سایر متغیرهای مستقل مدل است، به جای ذخیره سرمایه در مدل‌های رشد قرار دادیم که نتایج به‌دست آمده از مدل عوامل مؤثر بر ذخیره سرمایه نشان می‌دهد، رابطه نیروی کار، سرمایه انسانی و قوانین و مقررات بر ذخیره سرمایه مثبت و معنادار است.

بر اساس نتایج مدل اول رشد اقتصادی آزمون شده، تمامی متغیرهای مستقل آزمون شده شامل نیروی کار، سرمایه انسانی، حقوق مالکیت و قوانین و مقررات اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارند. همچنین، باقیمانده مدل سرمایه به عنوان اثر خالص ذخیره سرمایه تأثیر مثبت و معنادار بر رشد اقتصادی دارند.

بر اساس نتایج مدل دوم رشد اقتصادی آزمون شده، متغیرهای نیروی کار، سرمایه انسانی، حقوق مالکیت و قوانین و مقررات مربوط به بخش اعتبارات و بازار کار اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارند. همچنین، باقیمانده مدل سرمایه به عنوان اثر خالص ذخیره سرمایه تأثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی در مدل دوم دارد.

منابع

الف - فارسی

رنانی، محسن (۱۳۷۶)، «بازار یا نابازار: بررسی موانع نهادی کارایی نظام اقتصادی بازار در اقتصاد ایران»، سازمان برنامه و بودجه، مرکز مدارک اقتصادی-اجتماعی و انتشارات، تهران.

شهنازی، روح‌اله (۱۳۸۴)، «تأثیر آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی و درآمد سرانه (بررسی مقایسه‌ای بین کشورهای منتخب)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد اقتصاد، دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان.

صمدی، علی حسین (۱۳۸۷)، «حقوق مالکیت و رشد اقتصادی: تدوین یک الگوی رشد درون‌زا»، پایان‌نامه دکترای اقتصاد، دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان.

ب - انگلیسی

- Acemoglu, Daron, Johnson, Simon, Robinson, James A. (2001), "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation", *American Economic Review*, vol. 91 (5), pp. 1369-1401.
- Aghion, P., M. Dewatripont and P. Rey (1999), "Competition, Financial Discipline and Growth", *Review of Economic Studies*, vol. 66:229, pp. 825-852.
- Baltagi, B.H. (1995), "Econometrics Analysis of Panel Data", John Wiley and Sons Ltd, Baffins Lane, Chichester, West Sussex PO191UD, England.
- Barro, Robert J. (1996), "Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study", *NBER Working paper*, vol. 5698.
- Dawson, John. W. (2006), "Regulation, Investment, and Growth Across Countries", *Cato Journal*, vol. 26, no. 3, pp. 489-509.
- Djankov, Simeon., McLiesh, Caralee and Ramalho, Rita Maria (2006), "Regulation and growth", *Economics Letters*, vol. 92, pp. 395-401
- Goldsmith, A. (June 1997), "Economic Rights and Government in Developing Countries: Cross-National Evidence on Growth and Development", *Studies in Comparative International Development (SCID)*, vol. 32, no. 2, pp. 29-44.
- Gwartney, J. and R. Lawson (2007), "Economic Freedom of the World: 2007 Annual Report", Vancouver: The Fraser Institute. Data retrieved from.
- Gwartney, James, Holcombe, Randall and Robert Lawson (1998), "The

- Scope of Government and the Wealth of Nations”, *Cato Journal*, vol. 18, no. 2, pp. 163-190
- Hall, R.E. and Jones, C. (1999), “Why Do Some Countries Produce So Much More Output per Worker than Others?”, *Quarterly Journal of Economics*, vol. 114 (1), pp. 83-116.
- Heitger, Bernhard (2004), “Property Rights and the Wealth of Nations: A Cross-Country Study”, *The Cato Journal*, vol. 23, pp. 381-402
- Jalilian, Hossein, Kirkpatrick, Colin and Parker, David (2007), “The Impact of Regulation on Economic Growth in Developing Countries: A Cross-Country Analysis”, *World Development*, vol. 35, no. 1, pp. 87-103
- Judge, G., W. Griffiths, R. Hill, H. Lutkepoh and T. Lee (1983), “Introduction To Theory and Practice of Econometrics”, Second Edition, New York, John Wiley and Sons, Inc.
- Lewer, Joshua. J and Mariana Saenz (2005), “Property Rights and Economic Growth: Panel Data Evidence”, *Southwestern Economic Review*, vol. 27, pp. 157-165.
- Lundström, Susanna (November 2002), “Effects of Economic Freedom on Economic Growth and the Environment (The relevance of cross-country regressions)”, Department of Economics. Göteborg University Draft.
- Mauro, Paolo (1995), “Corruption and Growth”, *Quarterly Journal of Economics*, vol. 110, pp. 681-712.
- Rodrik, D. (1999), “Where Did All the Growth Go? External Shocks, Social Conflict, and Growth Collapses”, *Journal of Economic Growth*, vol. 4, pp. 385-412.
- Rodrik, D. (2000), “Institutions for High-Quality Growth: What They are and How to Acquire Them”, *NBER Working Paper*, vol. 7540.
- World Bank (2006), “Doing Business”, The international bank for reconstruction and development.
- World Bank (2002), “World Development Report 2002: Building Institutions for Markets”, New York: Oxford University Press.
- World Bank (2007), “World development Indicators”, CD.

جدول ۸. اجزای شاخص‌های ساختار قضایی و امنیت حقوق مالکیت و مقررات در بخش‌های اعتبارات، بازار کار و کسب و کار

<p>۲. مقررات در بخش‌های اعتبارات، بازار نیروی کار و کسب و کار</p> <p>۱-۲. مقررات بازار اعتبار</p> <p>۱. وجود بانک خصوصی - درصد سپرده نگهداری شده در بانک خصوصی</p> <p>۲. رقابت - رقابت بانک‌های داخلی در مقابل بانک‌های خارجی</p> <p>۳. گسترش اعتبارات - درصد توسعه اعتبارات در بخش خصوصی</p> <p>۴. اجتناب از کنترل‌های نرخ بهره و قوانینی که به نرخ بهره واقعی منفی منجر شود.</p> <p>۵. کنترل‌های نرخ بهره - نرخ بهره در سپرده بانک‌ها توسط بازار تعیین شود.</p>	<p>۱. ساختار قضایی و امنیت حقوق مالکیت</p> <p>الف) استقلال قضایی - قضاوت مستقل از دخالت دولت و یا احزاب است.</p> <p>ب) دادگاه‌های بی طرف - چارچوب قضایی مورد اعتماد برای تجارت بخش خصوصی در اعتراض به فعالیت‌ها و قوانین دولتی وجود دارد.</p> <p>ج) حمایت از مالکیت فکری</p> <p>د) دخالت ارتش در حاکمیت قانون و فرآیند سیاسی (میزان حق قانونی ارتش برای دخالت در محافل سیاسی)</p> <p>ه) یکپارچگی نظام حقوقی</p>
<p>۳-۲. مقررات کسب و کار</p> <p>۱. کنترل‌های قیمتی - اندازه‌ای که تجار آزادند قیمت‌های مستقل خود را وضع کنند.</p> <p>۲. شرایط اداری برای شروع کسب و کارهای جدید - رویه‌های اداری موانع مهمی برای شروع یک تجارت جدید هستند.</p> <p>۳. زمان صرف شده در بروکراسی اداری - مدیریت ارشد میزان قابل ملاحظه‌ای از زمان را در بروکراسی دولتی صرف می‌کند.</p> <p>۴. شروع یک فعالیت جدید - شروع آسان یک فعالیت جدید</p>	<p>۲-۲. مقررات بازار کار</p> <p>۱. فشار حداقل دستمزد - حداقل دستمزدی که توسط قانون وضع می‌شود به دلیل اینکه خیلی پایین است و یا اینکه مورد اجرا قرار نمی‌گیرد اثر کمی روی دستمزدها دارد.</p> <p>۲. شیوه‌های استخدام و اخراج نیروی کار - که به واسطه قراردادهای خصوصی تعیین می‌شود.</p> <p>۳. سهم نیروی کار، که دستمزد آن توسط قدرت چانه زنی تعیین می‌شود.</p> <p>۴. مزایای بیکاری - سیستم مزایای بیکاری که انگیزه کار کردن را حفظ می‌کند.</p> <p>۵. سربازگیری ارتش - در به دست آوردن پرسنل نظامی.</p>

مأخذ: Gwartney and Lawson (2007)

امنیت حقوق مالکیت، قوانین و مقررات و رشد اقتصادی ۱۰۹

جدول ۹. نام کشورهای منتخب

Slovenia	Namibia	Iran	Cyprus	Argentina
South Africa	Netherlands	Ireland	Czech Rep	Australia
Spain	NewZealand	Italy	Denmark	Austria
Sweden	Nicaragua	Jamaica	Dominican Rep	Bangladesh
Switzerland	Norway	Japan	El Salvador	Belgium
Thailand	Pakistan	Kenya	Estonia	Bolivia
Trinidad and Tobago	Panama	Latvia	Finland	Brazil
Tunisia	Paraguay	Lithuania	France	Bulgaria
Turkey	Peru	Madagascar	Germany	Cameroon
Uganda	Philippines	Malawi	Ghana	Canada
Ukraine	Poland	Malaysia	Greece	Chad
United Arab Emirates	Portugal	Mali	Hong Kong,	Chile
United Kingdom	Romania	Malta	Hungary	China
United States	Russian	Mauritius	Iceland	Colombia
Uruguay	Senegal	Mexico	India	Costa Rica
Zambia	Slovak Rep	Morocco	Indonesia	Croatia

